

Projectes de desmembrament del regne de Tarragona en temps dels Reis Catòlics

Autor: Pep Mayolas

Data de publicació: 20-03-2024

En Pep Mayolas ens presenta un recull impactant de notícies històriques sobre uns suposats projectes de fragmentació i repartiment de la mal anomenada «Corona d'Aragó». Però a la Corona d'Aragó no li va passar mai res, de tot allò. Un fenomen que convida a la reflexió.

Rere aquest títol tan pretensions només hi ha la idea de donar a conèixer algunes notícies que, sobre el paper, van amenaçar la integritat territorial de l'anomenada Corona d'Aragó. Però mai es van acabar de dur a terme. No van tenir conseqüències. I això potser vol dir que les conseqüències les va patir una altra realitat política, de la qual avui gairebé no se'n sap res. Estem parlant del nebulós i mitològic regne de Tarragona. No és un caprici nostre. Comptem amb el suport de les més de 260 referències que va trobar l'Ivan Giménez amb algun esment als reis o al regne de Tarragona. Una documentació que existeix i està disponible a la xarxa, però que els nostres acadèmics han ignorat i ignoren de forma sistemàtica, segurament perquè no els encaixa en cap relat oficial.

El regne de Tarragona, doncs, seria una entitat política que arran de l'enfrontament de les institucions catalanes amb l'anomenat Joan II d'Aragó, el pare del Rei Catòlic, va ser suplantada en les narracions del passat per unes inexistents, fins aleshores, corones de Castella i d'Aragó. Els dominis tarragonins devien coincidir, a grans trets, amb la demarcació de la vella província romana de la Tarraconensis. És a dir, podríem considerar que abans de la guerra civil catalana del segle XV, la Península Ibèrica devia estar dividida en tres regnes: el de Portugal, el de Granada i el de Tarragona, hereus, respectivament, de les antigues províncies romanes de la Lusitània, la Bètica i la Tarraconensis.

Les primeres notícies sobre una hipotètica voluntat de trossejar la «Corona d'Aragó» les trobem a la Historia Crítica de la vida y reinado de Fernando II de Aragón d'En Jaume Vicens Vives. Òbviament, les referències pertanyen ja a la reescriptura de la Història i, com hem dit, ens parlaran de monarques de Castella i de la «Corona d'Aragó». Som a l'any 1463: fa sis mesos que hi ha guerra entre la Diputació catalana i el rei Joan II. Diu En Vicens: «Tots els actors del

drama volien situar-se en les millors condicions per no perdre el guany que esperaven dels imminents acords internacionals. Qui es va col·locar en posició privilegiada fou el rei de França, el qual, com a aliat d'ambdós bàndols contrincants, va assumir el paper d'àrbitre en les seves querelles. A fi de congraciar-se amb ell, Joan II li concedí, el primer de gener [de 1463], el títol de lloctinent general del Rosselló i La Cerdanya, document hàbil mitjançant el qual, tot reservant-se la plenitud de la seva sobirania sobre els comtats, el monarca aragonès legitimava les mesures de força que prenia i prendria en ella el seu col·lega. (...) [Per la seva banda], Enric IV proposava a Lluís XI el repartiment de la Corona aragonesa: Catalunya seria donada al germà del rei francès, Carles, duc de Berry, qui es casaria amb la princesa Isabel de Castella; es lliurarien a don Enric fortaleeses en els regnes d'Aragó i de València, i Navarra seria donada a Gastó, fill del comte de Foix».[1]

És evident que, si diem que no existia la Corona de Castella, el monarca que coneixem com a Enric IV de Castella però que té la mala jeia de fragmentar i repartir la sobirania de la pretesa «Corona d'Aragó» tornaria a ser, només en aquest cas concret, l'ofès i venjatiu Joan II. I la Catalunya que «seria donada al duc de Berry» mitjançant el casament amb Isabel de Castella ens està dient que aquesta dama seria una princesa amb drets dinàstics al tron de Catalunya, i no tindria res a veure amb Castella. Això sí, si estem parlant de donar les fortaleeses d'Aragó i València a l'anomenat Enric —en realitat, altre cop Joan II, ens temem—, i Navarra al comte de Foix, vol dir que estem dividint el regne de Tarragona en unes realitats polítiques noves (Navarra, Aragó, València, Castella...), uns regnes de nova factura que trenquen la sobirania dels reis catalans sobre l'antiga demarcació romana de la Tarraconensis.

Aquest acord de repartiment entre sobirans no es podria fer realitat fins al cessament d'hostilitats. Com que la guerra va continuar, ens trobem amb la segona de les notícies d'En Vicens Vives, que ens parla d'un projecte internacional de gran empenta impulsat 10 anys després pel marquès de Villena, a cavall entre 1472 i 1473, on curiosament hi hauria involucrat l'infant Enric d'Empúries, a qui proposaven com a espòs de Joana la Beltraneja. Diu En Vicens: «no tenim proves concretes d'aquest [projecte]; però no ens sorprendria que l'encertés En Palència quan atribueix al mestre [de Sant Jaume] uns pactes, subscrits d'acord amb França, segons els quals Lluís XI s'apoderaria de Catalunya i Enric IV, d'Aragó i València, regnes que serien lliurats al comte d'Empúries sota la tutela de Castella».[2] L'objectiu, doncs, torna a ser la fragmentació d'allò que avui en diem la Confederació catalano-aragonesa, o per a nosaltres, l'extens regne de Tarragona.

Al 1475, quan la guerra catalana representa que s'ha acabat i és a punt de començar la suposada guerra pel tron de Castella, En Vicens Vives escriu: «La missió de [l'ambaixador francès a Castella] Le Roux donà resultats tan excel·lents que el 23 de setembre [de 1475] es signà a París el tractat d'aliança entre Lluís XI i Alfons V, i a Senlís, pocs dies després, un pacte d'ajut mutu en el qual es preveia el repartiment d'Aragó entre ambdues potències: a França pertocarien el Rosselló, la Cerdanya i les Balears; a Portugal (o sigui, a Castella) les ciutats i fortaleeses d'Aragó i València».[3] En aquest cas, no s'esmenta Catalunya.

És a dir, si les forces combinades d'Alfons V de Portugal, la noblesa castellana i Lluís XI de França guanyaven la guerra de Castella, entre els dos sobirans es repartirien els territoris d'Aragó i València. Com és possible? Com pot ser que la victòria en la guerra civil de Castella comporti el repartiment, com a botí de guerra entre els vencedors, dels regnes de València i d'Aragó? Tot això, recordem-ho, es pacta en el marc de la guerra pel tron de Castella, però és una guerra que pren fortaleeses dins d'Aragó i de València. És a dir, que allò que hi ha en joc continua sent la corona catalana.

Anem ara al 1492, any de la Descoberta d'Amèrica, però també de l'arribada al solí pontifici del cardenal Roderic de Borja. A l'entrada que la GEC dedica a Gonzalo Fernández d'Heredia, arquebisbe de Tarragona entre 1490 i 1511, se'ns diu textualment que «l'extensió de la seva província eclesiàstica fou desmembrada amb l'erecció de l'arquebisbat de València (1492), al qual s'incorporaren com a sufragànies Cartagena i Mallorca».[4] que fins aleshores pertanyien a l'arxidiòcesi metropolitana de Tarragona. La notícia no fa més que confirmar la voluntat de Ferran II —aliat amb el xatívi papa Borja— d'esmicolar la Tarraconensis fins a fer-li perdre no només el domini polític, sinó també la primàcia eclesiàstica de les Espanyes.

En una de les seves sucoses comunicacions històriques a ElNacional.cat, En Marc Pons recordava el lliurament de Montpeller al rei de França, l'11 de novembre de l'any 1500. En virtut del Tractat de Granada amb Lluís XII de França que acordava el repartiment de la meitat sud de la península italiana, es contemplava, entre d'altres coses, la cessió de la ciutat i el Camp de Montpeller a la monarquia francesa. Montpeller formava part del Casal de Barcelona des del 1204, i en paraules d'En Pons, «era l'última plaça de l'edifici polític catalanoaragonès a Occitània».[5] Per bé que aquest enclavament ultrapirinenc no formava part de la Tarraconensis geogràfica en sentit estricte, tornem a veure com Ferran el Catòlic no té cap inconvenient a alienar un altre territori de sobirania catalana.

Anem per l'última notícia. Ens la proporciona l'Enric Bayerri, historiador de Tortosa i defensor del Colom tortosí. Som a

l'any 1506, fa vora dos anys que s'ha mort Isabel la Catòlica i Ferran s'ha tornat a casar amb Germana de Foix. Abans que Ferran s'entrevistés amb Felip el Bell i Joana la Boja, que es faran càrrec de la monarquia, tenim constància d'una Reial Cèdula signada el 6 de juny per la reina Germana de Foix per la qual, alerta, es disposava la incorporació de Tortosa, el port dels Alfacs i la ciutat de Lleida al regne d'Aragó. El text literal és el següent: «El fervoroso zelo, y fidelidad del Reyno de Aragon al Rey mi Señor y la cuidadosa y atenta aplicazi6n a su Real servicio, ha conziliado mi amor a tan buenos vasallos, de suerte, que deseando darles a entender mi propensi6n a todo lo que pueda ser de su mayor utilidad, y decoro; y considerando se halla aquel Reyno sin el adorno, y defensa de Fortalezas, que le aseguren, y sin el veneficio del Comercio, y salida de sus frutos, que le enriquezca por la falta de Puerto Marítimo para estraherlos. He resuelto Conzeder a dicho Reyno de Aragon, e incorporar en el Puerto de Tortosa, sus Alfaques, y todos aquellos lugares, y territorios, que est6n de la parte del Rio Hebro azia Aragon, que hasta aqui han estado incorporados al Prinzipado de Cathalunya, desmembrando tambi6n de Este la Ciudad de Lerida, con todos los lugares y territorios, que hay entre los dos Rios Noguera y Zinca, incorporando uno, y otro con el referido Reyno. Participolo al Consejo de Estado para que lo tenga entendido».[6]

L'historiador Bayerri es fa creus de l'aberració jurídica i geogràfica i apunta que «per la lletra i l'intent de la referida Reial Cèdula es coneix que, en aquell any de 1506, alguna cosa insòlita s'aparellà a l'ombra contra la integritat de Catalunya».[7] En efecte. La Cèdula, per sort, mai s'executà, ni en diuen res els registres locals de Tortosa ni els generals de la dita Corona d'Aragó. Que no es va executar i que ni tan sols es va expedir fou la conclusió raonada d'erudits i d'historiadors, diu En Bayerri. «En ella no comparece D. Fernando, sino su c6nyuge Da. Germana, pero detr6s de ella y de la C6dula actúa indudablemente aquel rey "muy ducho en dejar redactados documentos secretos, para exhumarlos cuando fuese necesario"».[8]

Si la història que ens han explicat fos veritat i el regne d'Aragó era tan o més antic que el principat de Catalunya, es donaria la circumstància que el reialme aragonès no hauria trobat a faltar el mar durant tres o quatre segles. ¿Per què el 1506 i no abans —que potser hauria estat més fàcil— les autoritats aragoneses demanarien un port de sortida al mar i una llenca de terra a la riba sud de l'Ebre navegable? La resposta és que potser abans no hi havia cap regne d'Aragó, i per tant, no els calia. El regne es deia «de Tarragona» i tenia tota la Costa Daurada, a més del Delta de l'Ebre, per sortir a la mar quan li vingués de gust.

Aquesta Reial Cèdula, per tant, podria constituir un senyal conforme el reialme aragonès era una realitat de creació molt recent, i la temptativa de desmembrar —aquest és el verb de la Cèdula: desmembrar!— del principat de Catalunya el port de Tortosa i els Alfacs, tota la riba sud de l'Ebre, la ciutat de Lleida i els territoris entre el Cinca i la Noguera revelen, amb l'excusa de donar un port de sortida al nou regne d'Aragó, la voluntat d'agredir, trossejar, esquarterar el principat català per part de Ferran II. Aquesta era la «cosa insòlita que s'aparellava a l'ombra contra la integritat de Catalunya».

Adonem-nos, doncs, que al 1506, el projecte ja és desmembrar Catalunya, no pas la Tarraconensis. I això vol dir que el regne de Tarragona ja havia estat trossejat i repartit en uns reialmes de nou encuny. També és per això que els Reis Catòlics mai van voler intitular-se Reis d'Espanya. Sempre es feien anunciar i signaven com a reyes de Castilla, de Aragón, de León, de Sicília... per anar familiaritzant la societat del seu temps amb els noms de la nova realitat política. I per descomptat, sense cap esment ni a Tarragona, ni a Catalunya. Només, a la cua de gairebé totes les dignitats reials, hi havia el títol de «comtes de Barcelona». Tarragona i Catalunya van desaparèixer de la història, eren tan irrellevants que no figuraven ni entre els títols dels seus reis. Ocupen el seu lloc les grandiloqüents Corones de Castella i d'Aragó, que es fan servir per fer-nos callar cada vegada que els catalans sortim amb reivindicacions sobiranistes.

La conclusió a la qual podem arribar, al capdavant, és que la història no ha estat mai una ciència. Perquè com a registre científic i fefaent dels fets del passat, no té cap mena de credibilitat. Sí que es pot dir, en canvi, que és una art. Perquè com a constructora de legitimitats inexistents i destructora de la veritat i de la memòria, cal considerar la història com una de les arts més creatives, eficients i pertorbadores.

PEP MAYOLAS

[1] JAUME VICENS i VIVES, Historia crítica de la vida y reinado de Fernando II de Aragón, CSIC, p. 135.

[2] Ídem, p. 327.

[3] Ídem, p. 406-407.

[4] http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0026551&BATE=Gonzalo%20Fern%E1ndez%20de%20Heredia

[5] MARC PONS, “Ferran el Catòlic lliura Montpeller, l'última plaça catalana a Occitània”, *ElNacional.cat*, 11 de novembre de 2022.

[6] ENRIC BAYERRI BERTOMEU, “Las relaciones del rey Don Fernando el Católico con el marquesado de Tortosa” dins *Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita*, Institución Fernando el Católico, Diputación Provincial, Zaragoza, 1963-1965, n. 16-17-18, p. 372.

[7] Ídem, p. 373.

[8] Ídem.